

УДК 338.5

*Н.Г. Маслак, канд. екон. наук, доц.,
ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України”*

ВИЗНАЧЕННЯ СОБІВАРТОСТІ ОПЕРАЦІЙ БАНКУ З ЦІННИМИ ПАПЕРАМИ НА ОСНОВІ ФУНКЦІОНАЛЬНО-ВАРТІСНОГО АНАЛІЗУ

У статті обґрунтовується можливість використання функціонально-вартісного методу визначення собівартості для операцій банку з купівлі-продажу цінних паперів.

Ключові слова: ціна, банківський продукт, функціонально-вартісний аналіз, цінні папери.

Постановка проблеми. Ціноутворення – одне з найбільш складних явищ бізнесу з високою часткою процедур, що важко формалізуються. Ціна банківських продуктів має як зовнішнє, так і внутрішнє значення для банку. У зовнішньому середовищі ціна визначає чисельність та склад клієнтів банку, які забезпечують дохід банку. Всередині банку цих надходжень повинно вистачити на покриття всіх витрат, пов'язаних з наданням банківських продуктів, а також для подальшого розвитку бізнесу.

Для банку важливим завданням є визначення найбільш точного механізму розподілу фактичних витрат на ті продукти, які породжують ці витрати [6, 9]. Такий механізм може бути створено за допомогою методу функціонально-вартісного аналізу (метод АВС).

Основна особливість застосування даного методу – наявність загальних рекомендацій і методів. Конкретна реалізація в конкретному банку неповторювана, оскільки вбирає всю специфіку структури банку і організації внутрішнього виробничого процесу.

Мета застосування методу АВС – точне визначення собівартості банківських продуктів. Результатом побудови АВС-моделі є “прозора” структура банку і всіх його виробничих процесів у деталях. Точно визначається не лише собівартість продукту, але і кожної окремої операції. На цій основі можливий цілий спектр управлінських рішень: корекція тарифної політики банку, відмова від деяких послуг або передача їх в дочірні банки, визначення пріоритетних напрямів клієнтської політики, зміни в штаті [3, 5].

Аналіз останніх публікацій. Питанням ціноутворення приділяється увага фахівців сфери макроекономіки і науковців у галузях маркетингу та менеджменту. Серед останніх публікацій, присвячених дослідженням проблем ціноутворення на банківські продукти, слід відзначити роботу

М.М. Кошевого “Концепція системи ціноутворення банківської продукції” [7] та А.А. Мещерякова “Організація діяльності комерційного банку” [10], в яких автори узагальнюють основні принципи ціноутворення на банківські продукти. Проте, як і в більш ранніх публікаціях, увага не приділяється практичним аспектам використання методів ціноутворення на комісійні банківські продукти. Що стосується можливості використання функціонально-вартісного аналізу в практиці банківських установ, то слід відмітити дослідження Д.Ю. Атаманова “Распределение затрат при калькуляции себестоимости традиционным и операционно-ориентированным методом” [1], Ю.Г. Маскутова “Использование методики ФСА для определения себестоимости банковских продуктов” [8] та В.Г. Гриценко “Использование функционально-стоимостного анализа в планировании деятельности банка” [4].

Невирішені раніше частини проблеми. Аналіз існуючих методичних матеріалів і наукових публікацій за напрямком дослідження дозволив використати підходи операційно-вартісного аналізу для визначення вартості банківських продуктів, які пропонує банк, проводячи операції з цінними паперами.

Метою статті є визначення можливості застосування методу АВС для встановлення вартості продукту купівлі-продажу цінних паперів за рахунок клієнтів. Для дослідження було обрано структурний підрозділ банку – відділ супроводження операцій з цінними паперами бек-офісу казначейства.

Виклад основного матеріалу. Для визначення собівартості банківських продуктів основна ідея методики АВС полягає в наступному:

- 1) із загального технологічного процесу виділяються функції – окремі елементарні процеси або операції. Оскільки будь-яка операція вимагає витрат робочого часу співробітника і використання обладнання, то функція

характеризується певною вартістю в грошовому вираженні;

- 2) функціями для банку виступають окремі внутрішні операції;
- 3) вартість виробничих витрат, що називаються ресурсами, відповідно до структури технологічного процесу переноситься на собівартість функцій;
- 4) як ресурси виступають витрати на заробітну плату персоналу, витрати на об'єкти нерухомості (орендна плата, ремонт, податки на майно), витрати на закупівлю та експлуатації обчислювальної і оргтехніки, відсотки, що виплачуються по вкладах і залишках на рахунках, інші витрати (на охорону, транспорт, рекламу та ін.);
- 5) механізми перенесення вартості ресурсів на собівартість функцій можуть бути різними. Зв'язок кожної статті витрат з кожною функцією не завжди очевидний;
- 6) механізм перенесення вартості ресурсів на собівартість функції називається в методиці АВС фактором ресурсу;
- 7) собівартість функцій, що включає перенесену вартість ресурсів, у свою чергу переноситься на собівартість вартісних об'єктів – окремих банківських продуктів. Як правило, один продукт вимагає для свого здійснення цілий ряд функцій у різних підрозділах;
- 8) механізм перенесення собівартості функцій на вартісні об'єкти (функціональний фактор) також різний. Наприклад, собівартість функції обробки виписок по рахунках переноситься на собівартість ведення кожного рахунку пропорційно кількості рахунків, відкритих у відділенні. В той же час, собівартість функції розрахунку нарахованих відсотків при достроковому закритті внеску переноситься тільки на собівартість обслуговування цього рахунку [8].

Природно, що будь-яка зміна технологічного процесу, спектра послуг, що надаються, фінансової або адміністративної структури банку, структури і величини витрат повинні відбиватися у АВС-моделі. Таким чином, модель будується один раз, але надалі вона повинна коректуватися при будь-якій зміні технологічного процесу реалізації конкретного банківського продукту. Схема АВС-моделі включає функції, ресурси, вартісний об'єкт, фактори ресурсів.

Визначення функцій, зазвичай, здійснюється за допомогою процесу функціональної декомпозиції: на детальній структурній схемі банку здійснюється виявлення функцій кожного підрозділу.

Визначення вартості ресурсів являє собою самостійну комплексну задачу. Основна складність

– це велика кількість статей витрат і необхідність деталізації витрат для можливості віднесення до тієї або іншої функції.

Вартісний об'єкт завершує АВС-модель. Але за змістом він є відправною точкою для визначення роботи, необхідної для даного банку, тобто тих функцій, що потрібні для виробництва банківських продуктів і обслуговування клієнтів. Для операцій купівлі-продажу цінних паперів групування продуктів у сімейства можуть відбуватися, наприклад, за типами клієнтів або за строковістю (рис. 1).

Так, відділ супроводження операцій з цінними паперами надає послуги фізичним особам з купівлі-продажу цінних паперів на біржовому та позабіржовому ринку лише за такими фінансовими інструментами, як ОВДП, акції та корпоративні облигації.

Рис. 1. Групування банківських продуктів

Таким чином, вартісні об'єкти можуть характеризуватися певними атрибутами: продукт для фізичної або юридичної особи, реалізація продукту вимагає або не вимагає відкриття рахунку в банку, комісія за послугу стягується або не стягується.

Фактори ресурсів реалізують зв'язок між ресурсами і функціями. За допомогою факторів ресурсів вартість ресурсів (витрати, отримані за даними внутрішньобанківської бухгалтерії) переноситься на собівартість функцій. Для визначення вартості операцій з цінними паперами

використовується такий фактор ресурсів, як прямі витрати або пропорція витрат робочого часу. Наприклад, у відділі банку економіст зі супроводження операцій з цінними паперами витрачає на ідентифікацію клієнта 10 хвилин, на оформлення первинних документів - 15 хвилин, на контроль укладеної угоди - 3 хвилини. Тоді вартість ресурсів цього співробітника перенесеться на собівартість перерахованих функцій пропорційно прямим витратам робочого часу (рис. 2).

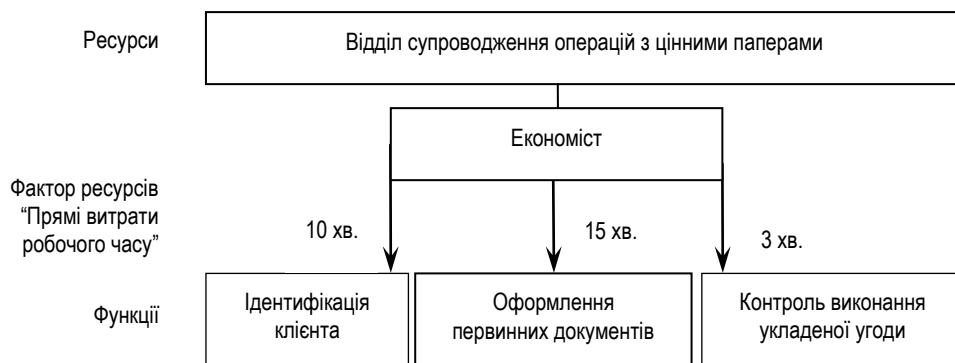

Рис. 2. Перенесення вартості ресурсів працівника на собівартість функцій фактором “Прямі витрати робочого часу”

Функціональний фактор – це міра використання даної функції вартісним об'єктом, спосіб перенесення вартості ресурсів з виробничої функції на вартісні об'єкти. Механізми перенесення собівартості функцій на банківські продукти звичайно бувають іншого типу, ніж фактори

ресурсу. Собівартість функції відкриття позабалансового рахунку в програмі операційного дня банку переноситься на продукт “Купівля цінних паперів за дорученням клієнта” за допомогою кількості виконань цієї функції (рис. 3).

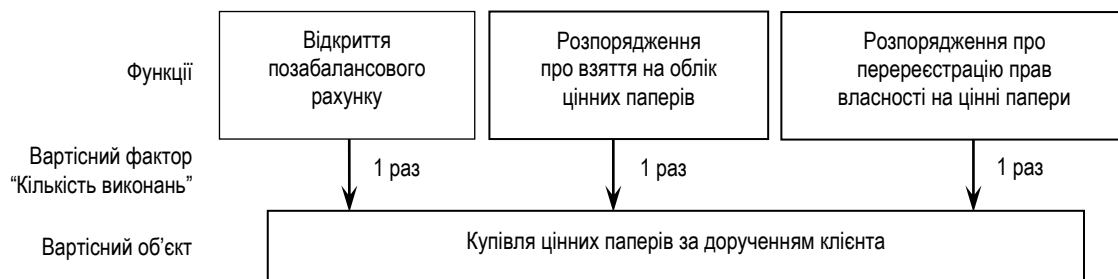

Рис. 3. Перенесення собівартості функції на собівартість об'єкта фактором “Кількість виконань”

Для функціональних факторів і факторів ресурсу є загальні рекомендації:

- необхідно обирати фактори, які легше виміряти;
- не слід обирати фактори, що вимагають нових вимірів;
- при виборі рівня деталізації слід співвідносити витрати на одержання детальної інформації з величиною вартості, що розподіляється.

Отже, метою застосування методики АВС є точне визначення собівартості банківських продуктів. Результатом побудови АВС-моделі є “прозора” структура банку і всіх його виробничих процесів у деталях. Точно визначається не лише собівартість продукту, але і кожної окремої операції. На цій основі можливий цілий спектр управлінських рішень: корекція тарифної політики банку, відмова від деяких послуг або передача їх

у дочірні банки, визначення пріоритетних напрямів клієнтської політики, зміни в штаті.

Узагальнюючі етапи АВС-аналізу, маємо:

- визначення продуктового ряду;
- опис бізнес-процесів, складання карти бізнес-процесів;
- розподіл витрат.

Перший етап – визначення продуктового ряду (набір у кожному банку різний).

Типовий перелік продуктів банку з цінними паперами (для фізичних осіб, юридичних осіб, великих банків):

- 1) реєстраторська діяльність з цінними паперами;
- 2) депозитарна діяльність з цінними паперами;
- 3) надання консультаційних послуг з питань обігу ЦП та обліку прав власності на них;
- 4) послуги з розміщення замовлень на отримання бланків сертифікатів акцій;
- 5) надання послуг з організації виплати дивідендів;
- 6) послуги з формування звітності в ДКЦПФР;
- 7) послуги з організації та проведення зборів акціонерів;
- 8) послуги з реєстрації випусків ЦП в ДКЦПФР;
- 9) послуги фінансового консультанта;
- 10) послуги організатора (менеджера);
- 11) послуги з розміщення цінних паперів емітента;
- 12) послуги маркетмейкера;
- 13) послуги платіжного агента;
- 14) інкасація векселів;
- 15) доміциляція;
- 16) послуги розрахункової палати для пред'явлення векселів до платежу;
- 17) зберігання векселів;
- 18) консалтингові послуги з вексельного обігу;
- 19) розрахункові операції з векселями;
- 20) авалювання корпоративних векселів;
- 21) авалювання векселів, виписаних на суму податку на додатну вартість;
- 22) авалювання векселів, виписаних на суму акцизного збору до отримання спирту етилового для виготовлення окремих видів товарів;
- 23) авалювання векселів, виписаних на суму акцизного збору в разі отримання спирту етилового для виготовлення підакцизної продукції;
- 24) класичне врахування;
- 25) операція РЕПО з векселями;
- 26) врахування авальованих банком векселів;
- 27) послуги з оформлення векселями заборгованості підприємств, установ та організацій із збору на обов'язкове державне пенсійне страхування та їх погашення;
- 28) купівля-продаж ОВДП на біржовому/позабіржовому ринку;
- 29) купівля-продаж корпоративних облігацій на біржовому/позабіржовому ринку;

30) купівля-продаж векселів на біржовому/позабіржовому ринку;

31) купівля-продаж акцій на біржовому/позабіржовому ринку;

32) довірчі операції з цінними паперами;

33) випуск ощадних сертифікатів.

Другий етап – опис бізнес-процесів. У більшості банків на сьогодні розроблений і діє набір інструкцій, які регламентують послідовність дій і склад учасників при проведенні основних операцій. Система цих інструкцій утворює базу для опису бізнес-процесів у банку – описи порядку проведення кожної операції з визначенням складу і відповідальності підрозділів, які беруть участь в операції.

Третій етап – визначення принципів розподілу витрат за функціями.

Виконання функцій у процесі виробництва продукту або послуги пов'язане зі здійсненням витрат. Визначення методів “прив'язки” витрат до певних функцій, продуктів і послуг, а також принципів розподілу загальних витрат і є метою третього етапу.

Пропонуються наступні способи визначення собівартості функцій:

- пряме віднесення витрат (attribution) – застосовується для віднесення прямих витрат до тієї або іншої функції, коли ці витрати цілком даною функцією споживаються. Наприклад, при функції підготовки актів про виконання угоди прямими витратами буде заробітна плата економіста відділу;
- прямий розподіл (direct assignment) – застосовується для розподілу блоку витрат між різними функціями. Для здійснення розподілу витрат за вказаним методом пропонується відштовхуватися від кількості і вартості часу працівників, які беруть участь у виконанні тієї або іншої функції. Для цього облік робочого часу повинен бути деталізований;
- непрямий розподіл (indirect assignment or allocation) – застосовується при неможливості точного віднесення тих або інших витрат до певної функції. В даному випадку для кожної з подібних витрат визначається відповідний критерій. Наприклад, витрати, пов'язані з функціонуванням кафетерію в банку, розподіляються залежно від чисельності співробітників підрозділу.

При розподілі витрат пропонується використовувати так зване каскадне перенесення. Суть даного способу полягає в наступному:

- проводиться розподіл всіх адміністративних витрат за підрозділами банку;

- обслуговуючі підрозділи (центри витрат) переносять свої витрати на підрозділи, що заробляють (центри прибутку);
- центри прибутку, у свою чергу, переносять власні витрати і витрати центрів витрат на продукти. На цьому етапі визначається вартість кожної функції. Групування функцій і, відповідно, їх вартостей дає уявлення про собівартість продукту або послуги, або про прибутковість того або іншого клієнта – залежно від групування.

Критеріями розподілу витрат можуть бути: кількість співробітників; займана площа; частка у фонді заробітної плати.

Доцільно проводити розподіл загальнобанківських витрат відповідно до частки підрозділу у фонді заробітної плати. Підставою для цього є той факт, що банк визначає міру вкладу того або іншого співробітника (і в цілому підрозділу) у розвиток бізнесу банку розміром заробітної плати. Існують витрати, які не можна розподілити по підрозділах, використовуючи тільки один з методів розподілу, необхідна їх комбінація.

Першим етапом каскадного перенесення є розподіл витрат, які безпосередньо повинні бути віднесені на той структурний підрозділ, який виступив їх ініціатором.

Другим етапом каскадного перенесення є перенесення витрат обслуговуючими підрозділами (центрами витрат) на підрозділи, що заробляють (центри прибутку). Подібне перенесення необхідне для обчислення реальної вартості продукту. Адже підрозділ, що заробляє, крім своїх прямих витрат і участі у загальнобанківських витратах, ще користується послугами обслуговуючих підрозділів, які несуть на собі такі ж накладні витрати. Пропонується використовувати критерій витраченого робочого часу для розподілу витрат.

На третьому етапі на центрах прибутку зосереджені як власні витрати, так і витрати обслуговуючих підрозділів. Після цього проводиться розподіл по клієнтах і функціях на підставі таблиць обліку робочого часу. Ступінь деталізації залежить від потреб банку [10].

Розрахуємо собівартість банківського продукту “Купівля-продаж цінних паперів за дорученням клієнтів”. Для цього розглянемо відділ супроводження операцій з цінними паперами. До числа співробітників бек-офісу казначейства входять: начальник бек-офісу казначейства, начальник відділу, провідний економіст, економіст.

Відділ характеризується грошовими витратами на місяць, наведеними в таблиці 1.

Таблиця 1

Витрати відділу на місяць, грн.

№ пор.	Статті витрат	Сума
1	Основна і додаткова заробітна плата	46000
2	Внески на державне соціальне страхування	16882
3	Матеріальна допомога та інші соціальні виплати	1288
4	Інші витрати на утримання персоналу	1204
5	Витрати на утримання будівель і споруд	1711
6	Витрати на пожежну та охоронну безпеку	404
7	Витрати на утримання транспорту	534
8	Витрати на утримання комп'ютерного обладнання	4471
9	Інші витрати на утримання основних засобів та нематеріальних активів	1380
10	Витрати на зв'язок	950
11	Витрати на аудит	719
12	Витрати на маркетинг та рекламу	262
13	Представницькі витрати	100
14	Спонсорство та доброчинність	50
15	Витрати на консультативні послуги та підготовку кадрів	34
16	Витрати на відрядження	159
17	Господарські витрати	900
18	Інші витрати	1316
19	Сплата податків та інших обов'язкових платежів, крім податку на прибуток	722
20	Адміністративні витрати, крім витрат на утримання персоналу	181
Всього		79266

Стаття витрат на утримання персоналу повинна бути деталізована до рівня окремого співробітника. Інші статті можуть бути рознесені рівномірно на всіх співробітників (таблиця 2).

Витрати робочого часу на проведення операцій можна визначити безпосередньо.

Визначення собівартості функцій. Маючи вартість ресурсів (стовпчик “Всього” таблиці 2), можемо розрахувати собівартість кожної функції для банківського продукту “Купівля-продаж цінних паперів за дорученням клієнтів”. Як фактор ресурсу приймемо витрати робочого часу в хвиликах (таблиця 3). Для цього обчислимо собівартість робочої хвилини, виходячи з умови 22 робочих днів у місяці тривалістю 8 годин.

Розподіл витрат відділу, грн.

Статті витрат	Начальник бек-офісу	Начальник відділу	Провідний економіст	Економіст	Всього
Основна і додаткова заробітна плата	20000,00	15000,00	7000,00	4000,00	46000,00
Внески на державне соціальне страхування	7340,00	5505,00	2569,00	1468,00	16882,00
Матеріальна допомога та інші соціальні виплати	322,00	322,00	322,00	322,00	1288,00
Інші витрати на утримання персоналу	301,00	301,00	301,00	301,00	1204,00
Витрати на утримання будівель і споруд	427,76	427,76	427,76	427,76	1711,03
Витрати на пожежну та охоронну безпеку	100,88	100,88	100,88	100,88	403,50
Витрати на утримання транспорту	133,51	133,51	133,51	133,51	534,03
Витрати на утримання комп'ютерного обладнання	1117,68	1117,68	1117,68	1117,68	4470,73
Інші витрати на утримання основних засобів та нематеріальних активів	345,07	345,07	345,07	345,07	1380,27
Витрати на зв'язок	237,39	237,39	237,39	237,39	949,57
Витрати на аудит	179,70	179,70	179,70	179,70	718,80
Витрати на маркетинг та рекламу	65,53	65,53	65,53	65,53	262,13
Представницькі витрати	25,04	25,04	25,04	25,04	100,17
Спонсорство та доброчинність	12,50	12,50	12,50	12,50	50,00
Витрати на консультативні послуги та підготовку кадрів	8,54	8,54	8,54	8,54	34,17
Витрати на відрядження	39,77	39,77	39,77	39,77	159,07
Господарські витрати	224,89	224,89	224,89	224,89	899,57
Інші витрати	329,00	329,00	329,00	329,00	1316,00
Сплата податків та інших обов'язкових платежів, крім податку на прибуток	180,50	180,50	180,50	180,50	722,00
Адміністративні витрати	45,20	45,20	45,20	45,20	180,80
Разом	31435,96	24600,96	13664,96	9563,96	79265,83

Розрахункова собівартість робочої хвилини начальника бек-офісу становить 2,98 грн., начальника відділу супроводження операцій з цінними паперами – 2,33 грн., провідного

економіста даного відділу – 1,29 грн., економіста – 0,91 грн.

Розрахована собівартість функцій та продукту наведена в таблиці 4.

Таблиця 3

Витрати робочого часу співробітників відділу на кожну функцію, хв.

№ функції	Функція	Начальник бек-офісу	Начальник відділу	Провідний економіст	Економіст
1	Перевірка та підпис тикета, переданого з фронт-офісу	5	5	–	–
2	Ідентифікація контрагента	–	–	40	–
3	Оформлення договору	–	–	–	30
4	Направлення договорів на підпис	–	–	–	10
5	Перевірка підписаних контрагентом договорів	–	–	10	–
6	Підписання договорів з боку банку	10	5	–	–
7	Формування розпорядження на перерахування коштів контрагенту	5	5	–	15
8	Формування розпорядження на відкриття позабалансових рахунків	5	5	–	15
9	Формування розпорядження на взяття на облік чи списання з обліку ЦП	5	5	–	15
10	Формування розпорядження на проведення перереєстрації прав власності на цінні папери	5	5	–	15
11	Проведення фінансового моніторингу	–	–	15	–

Собівартість функцій та продукту

№ функції	Начальник бек-офісу	Начальник відділу	Провідний економіст	Економіст	Собівартість функції, грн.
	Собівартість робочої хвилини, грн.				
	2,98	2,33	1,29	0,91	
1	5	5	–	–	26,53
2	–	–	40	–	51,76
3	–	–	–	30	27,17
4	–	–	–	10	9,06
5	–	–	10	–	12,94
6	10	5	–	15	41,42
7	5	5	–	15	40,12
8	5	5	–	15	40,12
9	5	5	–	15	40,12
10	5	5	–	15	40,12
11	–	–	15	–	19,41
Підсумкова собівартість продукту, грн.					348,76

Отже, собівартість банківського продукту “Купівля-продаж цінних паперів за дорученням клієнтів” становить 348,76 грн.

На основі проведеного аналізу можна зробити висновок про можливість зміни комісійних тарифів на операції з купівлі-продажу цінних паперів.

Висновки. Метод ABC надає актуальну достовірну інформацію про: процедури, які здійснюються у процесі щоденної діяльності банку; що саме є причиною виконання тієї або іншої функції та її підсумком; який взаємозв'язок функцій різних підрозділів; як переноситься вартість

ресурсів, які споживаються банком, на собівартість реалізованих продуктів.

Позитивний підсумок побудови ABC-моделі не обмежується докладним баченням технологічних процесів і знанням собівартості функцій і продуктів. Головна мета методики – успішне управління, заходи якого адекватно сприймаються на всіх рівнях адміністративної ієрархії аж до найнижчого. Зазначена методика надає таку можливість, тому що і користувачами, і постачальниками інформації можуть бути менеджери практично всіх рівнів.

Список літератури

1. Атаманов Д.Ю. Распределение затрат при калькуляции себестоимости традиционным и операционно-ориентированным методом // Маркетинг в России и за рубежом (рус.). – 2003. – № 3. – С. 3-18.
2. Гойденко Ю.Н., Рожков Ю.В. Теоретические основы ценообразования в коммерческих банках // Финансовый бизнес (рус.). – 2002. – № 2. – С. 52-55.
3. Гриценко В.Г. До питання використання зв'язаного ціноутворення в діяльності банку // Вісник Української академії банківської справи. – 2002. – № 2. – С. 63-68.
4. Гриценко В.Г. Использование функционально-стоимостного анализа в планировании деятельности банка // Вісник Української академії банківської справи. – 2003. – № 1. – С. 62-65.
5. Заруба Ю.О. Визначення собівартості банківських послуг // Фінанси України (укр.). – 2002. – № 8. – С. 96-102.
6. Кондратов В. К вопросу о теоретическом обосновании ценообразования // Экономист (рус.). – 2000. – № 11. – С. 86-89.
7. Кошевий М.М. Концепція системи ціноутворення банківської продукції // Економіст. – 2007. – № 2. – С. 72-75.
8. Маскутов Ю.Г. Использование методики ФСА для определения себестоимости банковских продуктов // Аудит и финансовый анализ. – 2001. – № 4. – С. 19-26.
9. Маскутов Ю.Г. Ценообразование на кредитные продукты – составляющая кредитной политики коммерческого банка // Финансы. – 2003. – №3. – С. 14-16.
10. Мещеряков А.А. Організація діяльності комерційного банку: Навчальний посібник. – К.: ЦУЛ, 2007. – 608 с.

Summary

Analysis of existent methodical materials, and also scientific publications after direction of research allowed to take approaches of operating-cost analysis for determination of cost of bank products which are offered by a bank, conducting the security-related operations.

Отримано 22.11.2007